

ÖLMEYE YATMAK YA DA YURTSUZLUĞUN ANATOMİSİ TO LAY INTO DYEING OR THE ANATOMY OF HOMELESSNESS

Öz

Bu çalışmanın problemi, Adalet Ağaoğlu'nun *Dar Zamanlar* adlı üçlemesinin ilki olan *Ölmeye Yatmak* romanında kadının toplumsal, kültürel ve bireysel yurtsuzluğudur. Türkiye modernleşmesin, inkılapların, devlet ve siyaset ilişkilerinin belirlediği bir atmosferde yaşayan romanın başkişisi Aysel, sosyolojik ve psikolojik veri ve yöntemlerin yardımıyla çözümlenmektedir. Toplumsal uyumsuzluk, entelektüel karşılıksızlık, sorunlu kadın kimliği ve intihar arzusu gibi modern olgular "yurtsuzluk" olarak kavramsallaştırılmakta ve bu yurtsuzluğu hazırlayan ve besleyen sebepler, entelektüel/yazar/kadın kimlikleri olan Aysel bağlamında analiz edilmekte; toplumsal ve bireysel "tutunamamazlık" ile "arada kalma"nın yurtsuzluk ile zorunlu bağı tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, yurtsuzluk, kimlik, intihar, roman.

Abstract

The thesis of this study is regarding the social, cultural and individual homelessness of woman as depicted in the first novel titled *To Lay Into Dyeing* of the triple books titled *The Tough Times* belonging to the Turkish novelist named Adalet Ağaoğlu. Another woman personality as depicted in said novel named Aysel who lives in the atmosphere where the Turkish Modernization process, reforms, state and political relations are attempted to be solved through aid of the sociologic and psychological data and methods. Such modern phenomena as social maladjustment, lack of intellectual reciprocity, problematic woman identity and the suicidal feelings are conceptualized as "homelessness" and the reasons that prepare and feed Aysel's homelessness which is converted into a symbol within the content of Intellectual/ author/ woman corresponds to. The association between the obligatory connection of social and individual "inability to hold on to prevent being drifted" and to "to be left in between" and homelessness are depicted in this paper.

Keywords: Woman, homelessness, identity, suicide, novel.

Müge GÖNCÜ

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Doktor, Balıkesir Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir,
Türkiye.

ORCID: 0000-0003-7575-5676

E-mail: mge_pehlivan@hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 01.12.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 03.03.2021

Kaynak Gösterim / Citation:

Göncü, Müge (2021). "Ölmeye
Yatmak ya da Yurtsuzluğun
Anatomisi", *Yeni Türk Edebiyatı
Araştırmaları*. 13/25, 91-116.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.464>

Extended Summary

Adalet Ağaoğlu is one of the most noteworthy woman authors of the 20th century Turkish literature. The author who has attained her reputation mostly through the short stories and novels, preferred to question the cyclical events and the influence of such events on the individual and the society. The story of the Republican Generation in the years between 1938 and 1968 in which the Author is included, is narrated through character Aysel in her novel "Lying Down to Die".

The problem raised in this study is the social, cultural and individual displacement of the woman as so mentioned in Lying Down to Die. The protagonist of the novel, namely, Aysel, who leads her life in an atmosphere defined by the modernisation of Turkey, revolutions, the relationship between the state and the politics, can only be analyzed through psychological data and methods. In our study, the problems attributable to the modern times including social inconsonance, intellectual futility, problematic femininity and sexuality etc in which Aysel is involved is conceptualized as "displacement", while the said concept is fully stuffed. Answers have been sought to find out how alienation, which comes out to be the most significant indicators of displacement, happened to be initiated in the case of Aysel, what established the grounds for such an alienation, what were the changes observed in alienated Aysel and where Aysel had arrived as a consequence of alienation. Aysel refers the hotel's room of her own, as the room where the women face with the self realities being free from the social roles, maternity, the oblivious power behind the men while the room eventually comes out to be the space where the women are what they are and attained her own self. The room of one's own is the hotel room for Aysel where he pays off old scores and manages to be herself while it has been observed that conceding the in consonances of social and individualistic nature, Aysel leaves the room being free from everything.

Lying Down to Die is the first novel of the trilogy under the title of "Tight Times". The novel which was first published in 1973 tackles with the political and social structure of the term. The writer questions sexual identity and individualism of the women through Aysel in her novel. Aysel deeply feels the conflict between the freedom of the pro-republic woman especially an intellectual woman and femininity of the woman. The inwardness of the fiction characters is much more narrated in comparison with the events. Moreover, the novelist intersperses the events amongst the sentimental background. The narrations in present continuous tense are only one and half hours by which time Aysel stays at the hotel room. Aysel's childhood, years of education and youth have been frequently referred through point-in-time technique. The main characters, - Aysel, Ali, Aydın, Ertürk - are those having education by the time Atatürk is dead. The writer tends to discuss the effects of post-Atatürk education system on the students. It becomes evident that the generations raised through the current education system and believe in the things with no attempt to query created big troubles when they question the things they have learned in the subsequent stages. The society in which this generation lead their lives creates the objective realism while the inner voices of Aysel and Aysel-like people constitutes the subjective realism. The novel primarily aims to criticize the efforts to settle the new social pattern and identification in a sudden, unexpected and compulsory manner. The novel takes its roots from the generations that were in a cleft stick between the traditional way of life and the identity imposed by the state. Aysel had to remain silent against the education system and the traditionalist approaches of her family, lived her youth in the manner to prove her individual self to those around, and observed, as an intellectual young woman that the values she believed faded which resulted in the portrait of a woman with no lifeline. Her relationship with her student causes her to go astray and gradually becomes indifferent to everything surrounding her. Therefore, the concept of dislocation which includes all the components of the alienation as an existential

problem, has been used to express the downfalls experienced by Aysel. Lacking of relationship of any kind with the people, Aysel is unable to lead her life in the world she has created for herself and she is left homeless in the form of an existentialist homelessness due to the reasons attributable to the society. The homelessness she has experienced is a part of the processes of inability, meaninglessness, irregularities isolation and finally alienation and Aysel experiences all such process herself.

It is evident that Aysel, the protagonist of Adalet Ağaoğlu is distinct from the other women protagonists in the Early Republican Age. The women who experience moral corruption through westernization are criticized by the authors, in other terms, the writers are in contradiction with their protagonists. Adalet Ağaoğlu stands behind Aysel and never blames her due to her homelessness. She tries to find out the reasons behind her alienation towards the society and her own self and underlines the fact that she is against the system. Therefore, the grounds for Aysel's lack of identification rest on her childhood and efforts made to reveal how her childhood had impacts on her expressions, opinions, sexuality and marriage. Aysel, on the straits, goes to the hotel room to lie down to death believing that she would overcome everything through suicide. Since the expected death never comes and she feels tired of being right on all occasions, she leaves the hotel room to be integrated with life.

In this study in which we have discussed the searches by Aysel for her identity in conjunction with the concept of homelessness, we outline the reasons and consequences of being homeless in stages of her life. When she was a child, Aysel tried to make her homelessness occult by leaning on ideal for a contemporary Turkey, however, as an intellectual woman she fails to suppress the nihilist aspect of homelessness and searches the ways to lead her life with the feeling of nonentity. To some extent, the feeling of homelessness is a great step for Aysel to get acquainted with herself.

I.Yurtsuzluk Kavramı ve Ölmeye Yalmak Romanı

Yavuz Kılıç'ın Hannah Arendt'te *Yurtsuzluk Fenomeni* adlı çalışmasında görüldüğü üzere Edward Said, *Yersiz Yurtsuz* adlı kitabında, çatışan kültürlerin arasında kalan kimliksel belirsizlikleri yersiz yurtsuzlaşma ile özdeşleştiriyor. Nietzsche, Heidegger, Deleuze'nin yersiz yurtsuzluktan bahsederken kastettikleri de varoluşsal bir yurtsuzluktur (Akay, 1996). Bu düşünürlere göre düşünmek kendini yerinde hissetmemek hâlidir. Yurtsuzluk artık bir yer ve yurt sahibi olamamak değil düşünmenin en başından beri köksüz olması anlamındadır. Yurtsuzluk fenomeninin temelinde yatan yabancılaşmadır. İnsanlar ile arasındaki bağları kopan ve artık kendi yarattığı dünyada bile yaşayamayan bireylerin yaşadığı yabancılaşmanın adı yurtsuzluktur. İnsanlık tarihi boyunca belirli dönemlerde yurtsuzluk/köksüzlük fenomeni görülmüşse de Arendt, "daha önce görülmedik ölçekte bir yurtsuzluk, daha önce görülmedik derinlikte bir köksüzlük fenomeni"yle karşı karşıya olduğumuzu belirtir (Kılıç, 2009: 151).

Yurtsuzluğun temelini oluşturan "yabancılaşma" kavramı pek çok düşünür tarafından tanımlanmış, kullanımı çok yaygın olan bir kavramdır. "Felsefede yabancılaşma; şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir" (Erkoç ve Artvinli, 2011: 9). Yabancılaşma bireyin kişiliğinin parçalanarak kimlik kaybı yaşadığı psikolojik bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bireyin çevresine olan adaptasyonunun azalması ile çevreye yönelik kontrol mekanizması işlemez hale gelir. Ayhan Eğrilmez, "Bir bireyin diğer insanların yanında kendini güvende hissetmeyip, onları ikiyüzlü, bencil, ilgisiz hatta düşman; dünya, toplumsal çevre ve sistemi de baskılayıcı ve bireyselliğine saygısızlık olarak algılayışına denk gelen ve onu kendisini toplumdan yalıtıma güdüleyen bir sendrom" (Erkoç ve Artvinli, 2011: 25) olarak tanımlar. Yabancılaşma kavramını ilk

ele alan düşünürlerden olan Hegel bu sorunu daha çok bilinç düzeyinde ele alır. Kendini gerçekleştiren ruh, yarattığı dünyanın kendi ürünü olduğunu anladığında yabancılaşma kendini gösterir. Kendi gerçekliğiyle yarattığı dünya onun eylemlerinin sonucu olduğundan daha en başından yabancılaşmaya maruz kalır (Ergil, 1980). Seeman'a göre yabancılaşmış insan; yaşamın getirdikleri üzerinde etkin rol oynayamayan, kendi yapıp ettiklerini anlamlandıramayan, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara inanmayan, toplumsal değer/inanç/gelenek/görenek/kuralları değerli görmeyen ve kendinden uzaklaşarak eylemlerinden haz alamayan kimsedir (Kiraz, 2015). Yabancılaşma kavramı öz itibarıyla bireyin toplumdan, kültürden, insandan hatta kendi emeğinden ve kendinden kopması, uyumsuzluk yaşaması olarak bilinen psikolojik bir süreçtir.

Yabancılaşmanın içinde barındırdığı güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, tecrit edilme ve kendi kendine yabancılaşma süreçleri Aysel'in içinde bulunduğu durumu özetler niteliktedir. Doçent olana kadar her zaman güçlü görünmek zorunda kalan Aysel, içinde parçalanan bazı şeylerden sonra kendini sorgulamaya başlar. Sorgulama sürecinin başlaması Aysel'i güçsüzleştirir ve şimdiye dek savunduğu şeylerin anlamsızlığını fark etmesine sebep olur. Doğru sandığı ne varsa bir bir çökünce Aysel, çareyi kuralsızlıkta bulur. Öğrencisiyle ilişkiye girerek kuralsızlığın sınırlarını zorlar. Kendi çizgisinden çıkmak, Aysel'i toplumdan uzaklaştırır ve "yabancılaşma" doğru sürükler. Otel odasına kendisini kapatması yabancılaşmanın somut görüntüsüdür. İkinci aşama Aysel'in kendine de yabancılaşmasıdır. Bu aşamada "ölmeye yatmak", toplumsal ve bireysel aidiyetlerin ve sığınışların yok oluşudur.

Cumhuriyetin ilanından 1970'lere kadar geçen sancılı süreci inkılaplarla, eski-yeni çatışmasıyla, çağdaşlık-gelenekçilik zıtlıklarıyla anlatan *Ölmeye Yatmak* romanının asıl amacı hedeflenen yeni toplum kimliğinin tepeden inme bir şekilde oluşturulma çabalarını eleştirmektir. Bu eleştirinin merkezine

ise devlet mekanizmasını çalıştıran güçlerin yaratmak istediği kimlik ile halkın gelenekçi düşüncesi arasında sıkışıp kalan bir neslin ziyan olduğu düşüncesi yerleştirilir. Roman, Aysel'in bir otel odasında "ölmeye yatmasıyla" başlar ve geriye dönüşlerle Aysel'in çocukluğu, yapılan inkılaplar, Cumhuriyet'in ilanından sonra ülkede yaşananlar anlatılarak Aysel'in yurtsuzluğunun sebepleri işaret edilir.

Eyüboğlu, "Ölmeye Yatmak her ne kadar aydın kadın teması üzerinde tartışılmışsa da asıl olarak yurttaşlık sorunsalı romanıdır" (Eyüboğlu, 1998: 49) der. Hilmi Yavuz (1977: 156), "Ölmeye Yatmak ve Kadının Özgürlüğü" yazısında romanı "Batıcı Cumhuriyet ideolojisinin temellendirilmeye çalışıldığı yıllarda eğitim görmüş, bu ideoloji ile getirilmek istenen dönüşümler karşısında köylü ya da küçük kasabalı ailelerin geleneksel yaşam üsluplarını değiştirmemekte direnmelerinden doğan çelişkileri yaşamış bir kuşağın romanı da denilebilir" şeklinde açıklar. Romanda Aysel'in kimliğinin ve kimliksizliğinin oluşumunda etkili olan önemli karakterler vardır. Çağdaş bir Türk nesli yetiştirme ideolojisiyle yaşayan Dünder Öğretmen'in çocukların çağdaş kimliklerinin oluşumunda katkısı büyüktür. "Atatürk'ün "irfan ordusu" olarak tanımladığı öğretmenlerin yetiştireceği nesiller aracılığıyla Cumhuriyet ideolojisinin kuşaktan kuşağa aktarılması umulmuştur" (Sürgit, 2014: 143). Aysel'in babası Salim Efendi ise çağdaşlık karşıtı düşünceleriyle Aysel'in okumasına bile karşı çıkan, çocuk Aysel'in yokmuş gibi yaşamasının başat kahramanıdır. Aysel'in ilkokul arkadaşı olan Aydın, kaymakam oğludur ve şehirli olduğu için Aysel'i ve arkadaşlarını küçük görür. Roman boyunca Aysel'in Aydın ile içten içe hesaplaşma arzusunun temelinde Aydın'ın bu tavırları yatmaktadır.

Ölmeye Yatmak (1973) romanı ile Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (1929) kitabı arasında bazı ilgiler kurulabilir. Woolf kitabında kadınların tarih içindeki baskılanışından bahsettiği gibi dönemin katı ahlakçı, erkek egemen anlayışına da karşı çıkar. Woolf ile Aysel'in en belirgin ortak yanı ikisinin de devirlerinin kendilerine

biçtiği cinsiyet rolünü benimsememeleridir. Woolf, kadının iş ve yazın dünyasında yer alamamasının iki önemli nedeni üzerinde durur: Eğitimdeki eşitsizlik ve aile kurumunun kadın üzerindeki geleneksel dayatmaları. *Ölmeye Yatmak* romanında Aysel'i tükenme aşamasına getiren de bu anlayış ve dayatmalardır. Woolf, her kadının kendine ait bir odası olması gerekir derken; kadının kendi gerçekliğiyle yüzleşebildiği odayı, toplumsal rollerden sıyrılıp annelik, ideal eş, erkeğin arkasındaki gizil güç gibi kavramlardan soyunduğu odayı, sadece kendisinin olabildiği ve ne olmak istiyorsa o olduğu odayı kasteder. Aysel de "ölmeye yatmak" için sadece kendisinin olacağı bir otel odasını seçer. Bu otel odası Aysel'in arınma yaşadığı, omuzlarındaki yüklerinden kurtulduğu, kim olmak istediğine karar verdiği oda olacaktır. Selim İleri'ye göre Adalet Ağaoğlu, Aysel ile "aydının koşullanmışlıktan kurtulması gerektiğini" savunmaktadır (1978: 189). Romanda Aysel'in ölmeye yatmasını da "bir aydının ölüm kadar duruk bir zaman diliminde kendini sorguya çekmesi" olarak ele alınabileceğini vurgular (İleri, 1978: 184). Başka bir eleştirmene göre de "Romanda, yeni kadın ile uzlaşmaya çalışan ama geleneksel toplum değerlerinden vazgeçmeyen eril kimliğin kadın meselesine nasıl yaklaştığı farklı örneklerle gösterilmiştir" (Dönmez, 2018: 7).

Türkiye'de kadın kimliği uzun zamandır tartışıla gelen altyapısında sosyolojik ve psikolojik etkiler bulunan bir problemdir. Aysel'in bakışıyla problemin en temel kaynağı ülkemizde kökleşmiş olan ataerkil düzendir. Bu bakış açısına göre, ataerkillik, erkek otoritesine dayanan toplumsal örgütlenme düzenidir. Bu düzen ne yazık ki kadının öteki olarak algılanmasına sebep olmuş ve bunun sonucunda da kadınların toplum dışı kalmaları, topluma uyum sağlayamamaları görülmüştür. Erkek ve kadınlar arasındaki yapıda kadın pasif ve ötekileşmiş olan taraf görünümündeyken erkek ise gerçek özne ve aktif olan taraftır. Ataerkil düzen aslında sadece kadını değil diğer yandan erkeği de baskılar. "Günümüzün ataerkil ilişkileri, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de erkekleri

her şeyden önce ekonomik ilişkiler içinde çalışan, rekabetçi, ailenin geçimini sağlayan aktörler olarak kurmaktadır” (Bozok, 2018: 36). Ama *Ölmeye Yatmak*'ta ve onun temsil ettiği düzlemde kadınların kendilerini yurtsuz hissetmelerinin temelinde sadece çerçevesi çizilen ataerkilliğin olduğunu söylemek yetersiz olacaktır. “Ayselleri” köksüzleştiren, kimliksizleştiren ve onları “ölmeye yatıran” sosyolojik psikolojik yapının daha derinlikli analiz edilmesi gerekir. Sosyopsikolojik ve kültürel verilerin ilk gösterdiği şey toplumsal zihniyeti temsil eden verili değerlerden oluşan kimlik ile modern entelektüel kadın kimliği arasında derin bir çatışma olduğudur. Romanda kimlikler arasındaki bu uzlaşmazlık ve/veya çatışmanın ilk görüntülerinden biri, utangaç yalnız kız çocuğudur. Bu kız çocuğunun yaşadığı süreçler, farklı biçimlerde ve düzeylerde yurtsuzluğu yansıtacaktır.

2.Yurtsuzluğun Görünme Biçimleri ve Düzeyleri

2.1. Yurtsuzluğun Kaynağı Olarak Çocukluk

Mekân, bireyin dünyalık zamanda tutunmasını sağlayarak Aysel'in yaşadığı yurtsuzluk aslında bir başlangıç değil, bir sonuçtur. Aysel'in tanımsızlığının ve karşılıksızlığının kökenleri çocukluğuna uzanır. Kadınların yerinin erkeklere bağlı olarak belirlendiği bir zaman diliminde çocukluk dönemini yaşamış; ailesinin geleneksel yaşam ve düşünce tarzı ile ona okulda verilmeye çalışılan yeni, modern düşünce tarzı arasında kalmıştır. Erkek arkadaşlarıyla konuşmasının bile ayıp görülmesi, babası ve ağabeyinin baskıları, sosyal hayata girmekte zorlanması, hem kız çocuğu hem de köylü olması nedeniyle sürekli dışlanmak Aysel'de içten içe bir intikam arzusu oluşturur. Toplumsal cinsiyet kavramından yola çıkarak Aysel'e içinde doğduğu biyolojik kategoriye göre rol biçilmiştir. Çünkü toplum ve içinde yaşanılan kültür biyolojik cinsiyete bağlı olarak bireyden belli davranışları bekler. Birey de toplum içinde var olabilmek adına toplumun beklenti ve kurallarına ayak uydurmaya çalışır. Toplumsal cinsiyet

kültür tarafından işlenmesi sebebiyle kadın ve erkeğe yönelik tutumlar kültür aracılığıyla belirlenmiştir. Ağabeyi ile yaşadığı bir tartışmanın ardından ağlayan Aysel'e annesi susmasını, babasının ağladığını görürse bir sevdiğinin olduğu düşüncesine kapılacağını söyler. Kendi evinde bile yeri olmayan Aysel'e doya doya ağlamak bile yasaktır. "Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü ne de hala okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli" (Ağaoğlu, 2018: 213). Aysel daha çocuk yaşında var olabilmek için yok olmayı göze alır. Kendi evinde babasına ve ağabeyine kendini unutturarak ilerisi için varlık savaşına girer. Ağabeyinin babasıyla kavgalarının ardından evi terk etmesi üzerine annesinin "Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz" sözleri Aysel'de geri dönüşü olmayan yaralar oluşturur. "Yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş eşyası olduğunu seziyor. İlk gerçek öfkeyi tanıyor" (Ağaoğlu, 2018: 232). Kendine sürekli hatırlatılan kız olduğu, arkada durması gerektiği fikri Aysel'i hırslandırır: "Kendisinin de bir kişi olduğu akıllara yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya.." (Ağaoğlu, 2018: 232) Kimseden destek görmeyen Aysel, içsel boşluğunu yok etmek adına bir kadın olarak ülkesini "çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırma" idealine tutunur. Tutunacak bir dal olarak bu ideali seçen Aysel için bu bir nevi varlığını kanıtlamanın yoludur. Sürekli yokmuş gibi davranılan küçük kız çocuğu var olduğunu kanıtlamak uğruna bu sorumluluğu yüklenir. "Yeni bir kuşak doğuyor! Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle bir doğumun ayrı sorumluluğu vardır. Ey Türk gençliği! Birinci vazifen.. İlk görev. Nedir bir ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklendiğiniz bir sorumluluk" (Ağaoğlu, 2018: 29). Aysel'in nesli varlık ile yokluk, yenilik ile gelenek arasında sektirilen top gibi oradan oraya atılmıştır.

Aysel daha çocuk yaşında kadın-erkek eşitsizliğini farkına varmış ve ne yazık ki bununla büyümek zorunda bırakılmıştır. Ödevinin sonuna yazdığı cümleler oldukça manidardır: "Bir milletin yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça diğer yarısı göklere yükselebilir

mi? Bizim milletimizin başarısızlığı kadınlara karşı gösterdiğimiz kusurdan ileri gelmektedir” (Ağaoğlu, 2018: 108). Çağdaş, şehirli olmasıyla övünen ilkokul arkadaşı Aydın da Aysel için hayal kırıklığı olacaktır. Aysel, Aydın’ın çağdaşlığı çok farklı algıladığını daha çocukken idrak etmiştir. “Bir Atatürk çocuğu olarak hiç hoş görmedim bu hallerini. Kadınlarımız tam Batılı olmadıktan sonra Türkiye’mizi muasır medeniyet seviyesine çıkarmak çok güç” (Ağaoğlu, 2018: 85). Aydın sadece görünürde çağdaştır, bunu içselleştirememiş olması o dönem yaşanan arada kalmışlığın en büyük kanıtıdır. Çocukken Aysel’i erkeklerle konuşmaması, köye gittiğinde başörtüsü takması, kıyafetleri konusunda sürekli küçümseyen Aydın bir yandan da Aysel’e âşiktir.

2.2.Aysel’in Temel Problemi Düşüncede Yurtsuzluk

Çocuk yaşında içinde yaşadığı toplumun problemini anlayan Aysel, kendine bir hedef belirler. Bir kadın olarak ülkesini çağdaş devletler seviyesine çıkarmak onun yaşam amacı haline gelir. Baba evinde yokmuş gibi yaşamak zorunda bırakılması, düşüncelerine hiç önem verilmeyişi onu suskun biri haline getirir. Modern bir nesil yaratmak isteyen ideoloji ile ailesi arasında yaşadığı gelgit Aysel’de düşüncede yurtsuzluğu doğurur. Aysel’in çocukluğunun geçtiği dönem uluslaşma ve modernleşme projelerinin bir arada yürütüldüğü, Cumhuriyet’in eski ile yeni kuşağı arasındaki çatışmaların en yoğun yaşandığı dönemdir. “Yeni adamlar ve yeni kadınlar yaratarak bir toplumsal dönüşüm amaçlayan bu milli modernlik projesinde aile, evlilik, aşk, cinsellik gibi yeni kurumsal düzenlemeleri içeren cinsiyet politikaları önemli yer tutmaktadır” (Sumbaş, 2017: 6). Aysel’in ömrü boyunca yaşadığı bu kimlik krizi onu çıkmaza sürükler. Her zaman başkalarının istediği gibi biri olmaya çabalamak onu yorar ve kendini sorgular: “Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç?” (Ağaoğlu, 2018: 198).

Aysel'in yaslandığı yeni ideal, aslında problemi ortadan kaldırmamakta hatta daha da derinleşmesine sebep olmaktadır. Düşünsel olarak sözü edilen idealin içine de problemsiz olarak yerleşemez. Ama çocukluğundaki kendine biçilen okumamış, ev kızı rolüne de dönemez. Dolayısıyla yaşamasındaki "mış gibi"likler artar. İnsanın ilk yurdu denilen bedenine yabancılaşma beraberinde düşüncesine, vicdanına yabancılaşmayı da getirir. Otel odasında ölmeye yattığında şimdi ile geçmiş arasında sürekli gider gelir. Çocukluğunda yaşadıkları dün gibi hatırladadır çünkü yurtsuzun hafızası sürekli çalışır. Sürekli bir hatırlamanın içindedir çünkü hafızada sakladıkları onun yurtsuzluğunun varoluş sebebidir. İnsandaki bu yerini bulma arzusu doğduğu andan itibaren kendini gösterir. Doğan bebek ana kucağını, ölen beden mezarını bulmak ister. Bu nedenle nereye ait olduğunu bilememe hissi birey için en zor olandır. Kendini bulunduğu mekâna, aileye, düşünceye ait hissedemediğinde onlar uğrunda verilen emekler de anlamını yitirmeye başlar.

Yıllarca gelenek ile modernlik, yapmak istedikleriyle yapamadıkları arasında eşikte kalan Aysel için yaşadığı yurtsuzluk kaçınılmazdır. Aysel'in yurtsuzluğunu ifade edecek diğer bir kavram da "eşik" kavramıdır. Halk inanışlarına göre eşik, uzun süre kalınması iyi olmayan, atlanması gereken bir yer, geçiş için zorunlu olarak kullanılan yerdir. Eşikte uzun süre kalmanın uğursuzluk getireceğine dair inanış birçok toplumun kültüründe kendine yer bulmuştur. Tekkelerde yetişen müritler için ise eşik bir öğretiler, okuldur. Nefsine yenik düşmeyen bir mürit eşikten atlar ve şeyhlik makamına yükselir. Kelime zamanla mecazlaşarak, zıt kavramları ifade eden bir metafor haline gelir ve Türk edebiyatında eşik kavramı Tanzimat dönemiyle başlayan süreçte medeniyet değişimini içselleştiremeyip medeniyet krizine dönüştürenlerin ikilik içinde kalmasını anlatmak için kullanılır. Özellikle Tanpınar, eşik kavramını Tanzimat dönemiyle başlayan süreçte medeniyet değişimini özümseyemeyenlerin ikilik içinde kalmasını ifade etmek için kullanmıştır. " Bu ikilik evvela hayatta başlamış sonra

cemiyetimizi zihniyet itibariyle ikiye ayırmış, nihayet ameliyesini derinleştirerek fert olarak da içimize yerleşmiştir” (Tanpınar, 2005: 34). Aysel, arada kalmışlığın bedelini ödemek istediği için ölmeye yatar ve bu eylemiyle eşikten atlamak ister. Aysel’in ölmeye yattığı odadan farklı bir bilinçle çıkışı eşikten atladığının göstergesidir.

Romanda Aysel’in çağdaş entelektüel bir kadın olarak kendini var kılmasının anlamsızlığı bir yanıla Kemalist ideoloji temsillerinin içeriksizliğine bağlanır. Çocukken ailesi ve bürokratik yapının dayattıkları arasında sıkışan Aysel, aydın bir kadın olduğunda kendi düşünceleri ve Kemalist ideolojinin kadının özgürleşmesini onun eğitimine bağladığı dayatma arasında sıkışıp kalacaktır. “Ailesinden intikal eden feodal ahlaki değerlerle Cumhuriyet ideolojisinin çağdaşlaşma telkinleri ve şahsi ideolojik yönelimleri arasındaki ihtilaflar, Aysel’i olgunluk çağlarına doğru belirgin bir kimlik çatışması yaşamanın eşiğine getirmiştir” (Budan, 2014: 154). Şimdiye dek inandığı ne varsa zihninde çöküşe geçmiş, inandığı değerler gözünde yerle bir olmuştur:

“Öğretilerin yaşanmışlık değerleri olmadan anlam kazanamayacağını düşünür Aysel. Bir öğreتيye ya da amaca kendini adanmak ayrıdır, onu yaşamak ayrıdır. Ayrıca onları yaşantıya dönüştürmede onlara ferdin katılımı bambaşkadır. Aysel yaşantıya dönüşmemiş yani yaşanmışlık kazanmamış öğretmenlerin insana ferdi kazandıramayacağını, ancak bir görev gibi taşınabileceğinin ayrımındadır. Kendi nesline ve kendisine yaşanmışlıktan uzak ideallerini görev gibi taşıyan insanlar olarak bakar. Aysel gerektiği için, kendisinden öyle istendiği için yapılanlarla dolu bir hayatı yaşadığını fark etmiştir.” (Ağca, 2003: 121)

Sistemin çatlaklarının farkına varmasıyla Aysel hiçliğe doğru sürüklenir. Çünkü vazife bilinciyle adeta kendini feda ettiği sistem kendi kafasında düşünsel olarak çökmüştür. Çocuk yaşta kendilerine yerleştirilen “vazife bilinci” o dönem neslinin omuzlarına ağır gelmiş, zamanla uygulanan yöntemin sistem içinde oturmadığı, sorunlu bir nesil yarattığı fark edilmiştir:

“Diyebiliriz ki, Dünder öğretmeninin yetiştirdiği bu irfan ordusunun bireyleri, Cumhuriyet rüzgarı içinde kendi yollarını bulmaya

çalışan birer kuş gibi oradan oraya göçerler. Ancak esas bulmak istedikleri kendi kimlikleridir. Fakat bu gençlerin üzerine yüklenen sorumluluklar çok fazladır ve bu geçiş döneminin de birebir içinde doğup onunla yoğrulmuşlardır. Bu yüzden karakterlerin hiçbirisi sağlıklı hayatın temsilcisi olmamış, tıpkı Durkheim'in de daha önce bahsettiğimiz gibi kuralsızlıktan doğan iniş ve çıkıl dönemlerinde gerçekleşen bunalımların sonuçlarını tek tek yansıtmışlardır. Ancak Aysel bu dönemin en hassas örneğidir ve bu yüzden ölmeye yatmıştır." (Erten, 2004: 111)

Virginia Woolf'un sürekli üzerinde durduğu kadınların kendilerine ait odaları olma fikrini Aysel doçent olarak gerçekleştirir, fakat doçent olana dek ödediği bedel onda düşüncede yurtsuzluğu yaratmıştır. Aysel, sürekli kendini ispatla geçirdiği ömrünü bir otel odasında ölmeye yatarak sorgular. İlk kez kendi olabildiği, düşüncelerinden çekinmediği, düşünmekten korkmadığı bu oda onun özgür olmak istediği yerdir. Ölerек özgürleşeceğine inanan Aysel, duvarların zihninde olduğunu anladığında o odadan arınarak çıkacaktır.

2.3. Aysel'in Suskunluğu: Dilde Yurtsuzluk

Birey, kendini ifade edemediği bir ortamda suskunluğu tercih edebilir. İçinde yaşadığı toplumun, ailenin, kültürün yaşadığı dönemsal ikilik bireye de sirayet eder. Kendini ait hissetmediği toplum içinde zamanla silikleşir. Sesinin duyulmadığını anladığında kendi sesine de yabancılaşma başlar ve zamanla dilsizlik/suskunluk kendini gösterir. Aysel, baba evinde babasının ve ağabeyinin okuldan alma tehditleri karşısında göze batmamak için suskunluğu tercih eder. Söylemek istediği ne varsa hep içinde kalmış, ya susturulmuş ya da susmuştur. Ailede kız olmasının sonucu olarak hep geri planda kalmış, kendisinden hiçbir şey beklenmemiştir. Sürekli geri planda bırakılış onu daha da hırslandırmış kendini var olma savaşının içinde bulmuştur. Sürekli doğru olanı yapmaya çalışmak, kendini ispat etmeye uğraşmak için o kadar çabalamıştır ki kimseye düşüncelerini dillendirememiştir. Düşüncelerini ifade etmeye çalıştığında da

kimsenin dinlemediğini anladığında, eril dilin içinde sesinin duyulmayacağını idrak ettiğinde suskunluğu tercih etmiştir.

Öğrencisiyle birlikteliğinden sonra diline dolanan şarkının sözleri oldukça manidardır: “Senin okumuşluğuna da, koşuna da, yarışına da, Fransız plaklarına da, makalelerine de, kitaplarına da, Cebeci mitinglerine de, vatani kurtarman, erkeğini kurtarmana da senin!...” (Ağaoğlu, 2018: 244). Kendine söylemek istediklerini bile sadece şarkıyla dillendirebilir. Artık üstlendiği sorumluluktan, kıyasıya koşmaktan, vatani kurtaracak aydın kadın olmaktan, erkeklerimizi kurtarmak fikrinden ölesiye yorulmuştur ve uzaklaşmıştır. Kimseyi kendine inandıramamanın verdiği burukluk her daim içindedir. Otel odasında ölmeye yattığında artık herkesi ille de inandırmaya çalışmanın gereğini sorgular. Olmayacağını bile bile bunca yıl neden olur yapmaya çalıştığını sorgular. Zayıf olmayı kendine yasaklamadan, bir toplumdaca yakışır mı diye düşünmeden, ağlayışını durdurmaya çalışmadan ağlar.

Aysel, arkadaşı Aydın ile ilgili düşüncelerini de hiçbir zaman dillendirememiştir. Aysel’in Aydın’a karşı suskun kalması tercihtir çünkü Aysel karşısında kendini anlayabilecek düzeyde modern bir erkek bulamaz. Çocukken onun çağdaş giyimi, sözleri, hareketleri ilgisini çekmiş, fakat Aydın’ın çağdaşlığının özde değil de sözde olduğunu anladığında ondan vazgeçmiştir. Çünkü Aydın onu hiçbir zaman kafasının içindekilerle değerlendirmemiştir. Aydın Aysel’i çağdaş bir kadın olamamakla eleştirse de asıl sorun Aydın’ın çağdaşlığı sadece kendine yönelik algılamasıdır. Toplumsal cinsiyet bağlamında Aysel yine suskunluğa bürünür. Aydın’la parkta el ele tutuşup öpüşmelerinden sonra şunları düşünür:

“Öpüşülebilir. Durum bunu gerektiriyor. Yine de yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek... O şey’e özlenen anlamlar yüklenemeyecek... Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin, sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek..” (Ağaoğlu, 2018: 375)

Küçükken otlar arasında gördüğü ve çok beğendiği çiçeğe dokunmak isteyen Aysel, çiçek sandığı şeyin zehirli bir hayvan olduğunu elini soktuğunda anlar. Can acısıyla ağladığını, haykırdığını sananlar yanılırlar çünkü Aysel, yanılmış olmanın acısıyla ağlar. "Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bundaki dayanılmazlığı" (Ağaoğlu, 2018: 386). Olgun bir kadın olduğunda da çocukken yaptığı gibi yanılmış olmanın acısını kimselerle paylaşmaz. Bu yaşına kadar peşinde koştuğu fikirlerin, sistemin kendi zihninde çöküşü, Aysel'in de çöküşüne neden olur. Varlık ile yokluk arasında bocalayan Aysel, otel odasında ölmeye yatarak kendisiyle, sistemle, nesliyle hesaplaşma içine girer.

2.4. Aysel'in Kadınlığı: Cinsellikle Yurtsuzluk

Kadın ve erkekler tarafından gerçekleştirilmesi beklenen roller, genellikle bireylerin cinsel kimliklerinin sonucudur. Tek kromozomun farklılığı sadece cinsiyete yansımaları gerekirken toplumun beklentisi, değerleri cinsiyetlerin toplumsal rollerinde de farklılaşma yaratmıştır. Toplumsal cinsiyete atfedilen basmakalıp düşünceler kadın ve erkeklerin toplumda algılanışını şekillendirir. Bu kalıp düşünceler, toplumsallaşma sürecinde öğrenilen ya da aktarılan kabullenilmişliklerdir. Ölmeye yatan Aysel'in cinsel kimliğinin oluşmasında geçmişinin, aile ve çevre ilişkilerinin etkisi romanda özellikle verilmektedir. Romanda cinsellik bir problemmiş gibi algılanmasa da Aysel'in otel odasında ölmeye yatmasının önemli sebepleri arasındadır. Çocukluk döneminden olgun bir kadın olana dek geçen sürede cinselliği yasaklayan, karşı cinsle arkadaşlığı bile ayıp gören geleneksel değerler ile baskılanmış bir genç kızlık dönemi geçiren Aysel, erkek egemen anlayış ile de mücadele içinde olmuştur. Çocukken babasının gözüne batmamak için sonra da vazife bilinciyle kız/kadın olduğunu başkalarına unutturmak adına kadın gibi hissedememiştir. "Aysel de kadınlığını baskı altında tutmuş, geleneksel ahlakın kuralları ile çatışan cinsel isteklerini sürekli

bilinç dışına itmiştir. Bu itişin bir nevroza dönüşmesi ise, kadının ancak cinsellik dışında bir başka alanda kimliğini onaylatmasıyla ertelenebilir” (Yavuz, 1999: 80).

Belli tabularla geçirdiği çocukluk sonrasında ve erkek arkadaşlarının kendisini sadece kadın olarak görmesinin sonucunda Aysel, evleneceği kişiyi de belli kriterlere göre seçer. Ömer’in üniversitede öğretim görevlisi oluşu, kadınlara sadece kadın gözüyle bakmayıp düşüncelerine de önem veriyor oluşu onu etkiler. Aysel’in bireyselliğine, düşüncelerine önem verdiği için Ömer’i eş olarak seçer. Türkiye’de kadınların kendini ispatlama çabası, erkeklerin de kadınların sadece bedenlerine olan açlığı hep sorun olmuştur. Arkadaşı Metin’in fikirlerini dinlediğini, düşüncelerinden etkilendiğini sandığı bir anda dudaklarına atlayışı; çağdaş olmasıyla övünen Aydın’a doçent olduğunu haber verdiğinde onun sadece kendisiyle yatmak istediğini söylemesi Aysel için hep hayal kırıklığı olmuştur. “Neden bu derece yalnız koymuşuz erkeklerimizi? Niye inandıramamışız kendimize? Gövdesiyle birlik beyniyle de doymak isteyenlere yetmek için kaç kişiyiz? Kaç parça olması, kaç parçaya bölünmesi gerek kadınlık zarımızın bütün okumuş erkeklerimizi doyurabilmesi için?” (Ağaoğlu, 2018: 351).

Evliliğinde hiçbir sorunu olmayan, eşiyile her şeyi paylaşabilen Aysel’i öğrencisiyle birlikte olmaya iten sebep nedir? “Yolunda giden bir evlilik. Yıllar sonra yatakta birbirine hala istekle sarılan iki kafa dengi” (Ağaoğlu, 2018: 113). Evliliğiyle ilgili görünürde bir sorun olmasa da sorun onun zihnindedir, yaşadıklarında ya da yaşayamadıklarındadır. “Her şey yolunda görünüyordu. Artık öyle görünmemeli. Otuz yılda hiçbir yere gelinmemişse, bir başkaldırı mutlak olmalı. Bu hiçlik de yaşanmalı. Bir boşluğa olanca hızla düşülmeli” (Ağaoğlu, 2018: 114). Dışarıdan bakıldığında her şeyin yolunda görünmesi onu rahatsız eder, çünkü hiçbir şey yolunda değildir. Öğrencisiyle birlikte olduktan sonra Aysel hem bedensel hem de zihinsel bir dönüşüm geçirir. Bedenen kendini genç bir kız gibi diri hissederken zihnen de kuş gibi özgürleşir. Yaptığı şeyi

özgürlük adına yaptığını söylese de aslında ironik bir dille kendini eleştirdiği açıktır. " İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır" (Ağaoğlu, 2018: 49). Kendini aydın, modern bir kadın olarak ispatlamış olan Aysel'in içinde yerine oturmayan, onu rahatsız eden bir şey vardır. "Ömer, Aysel'in kadınlığından çok kafasıyla ilgilenmektedir. Aysel kafasına yani okuduklarına, aydın kimliğine değer verilmesinin coşkusunu Ömer'le yaşar. Fakat Ömer'le de kadınlık tarafı hep boş kalır. Kendisini onun yanında kadın gibi hissedemez" (Ağca, 2003: 124). Aysel'in sözleri Ağca'nın düşüncesini destekler: "Hem canım, kadınlığımı, kocamın yanında bile düşünemem ben. Beni düşündüren hep başka şeylerdir. Hep başka şeyler... Okudum o kadar, öğrendim. Koştum, koştum... Nerdeyse yoruldum... Ama daha vatan kurtarmak, yüceltmek, öğrenmek, öğretmek, koşmak daha... Daha uygarlaşmak... Batı... Az gelişmiş.." (Ağaoğlu, 2018: 307).

Kendisine yaşatılanlara, ezikliklerine, hor görülüşlerine isyan olarak algılanabilecek bir eylemde bulunur. Belli bir statüye gelmiş biri olarak öğrencisiyle yatması Aysel'in o güne dek içinde tuttuğu zehri dışarı akıtır. Şimdiye dek hep doğru olanı yapmaya çalışması ve hiçbir takdir görmemesi, bir kadın olarak kendini hiç özgür hissetmemiş olması, kadınların sadece cinsel obje olarak algılanması Aysel'i ölmeyi arzulamaya götüren sebeplerdir. O güne dek Aydın'ın sürekli onu özgür ve çağdaş olamaması yönünde eleştirmesi ölmeye yattığında Aysel'e şunları düşündürür: "Özgür bir Türk kadını oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım. Anlaşılan bunu bilmesini istiyorum. Böyle ise, apaçık bir oç alma özlemi içindeyim demektir" (Ağaoğlu, 2018: 52). Kadınlığından ziyade Aysel insanlığını da unuttuğunu vurgular. Öğrencisiyle birlikte olduktan sonra yeniden kadın olduğunu, tutsaklıktan kurtulduğunu hissederek.

"Kadınlık zarı yıllar sonra yeniden pekişiyor. Hiç değilmemiş gibi oluyor. Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki. Hiçbir şey eskimemiş. Yeniden eskitmeye başlamak. Aynı şeyi yeniden, yeniden denemek. Kendine hiçbir şey katmadan ve üstelik usanmadan, usanmaya kendine hak tanımadan. Kadın olmadan önce insan olduğunu kendine bile unutturarak... Kimbilir, bu belki de derimizin altına zorla tıktırılmış bir hastalıktır."

(Ağaoğlu, 2018: 52)

Aysel, aydın kimliğinden uzaklaşarak kadınlığının farkına varır. Fiziken kızlık zarının yeniden yırtılması mümkün değildir, fakat Aysel bu sözleriyle sanki ilk kez yaşıyormuş gibi hissettiğini ifade eder.

Aysel'in öğrencisiyle ilişkiye girmesinin sebebi cinselliği yaşamaya odaklı değildir. Asıl sebep üzerindeki baskıdan kurtulmaktır. Kendisi olamadığı için, hiçbir zaman kendi istediği doğrultuda yaşayamadığı için öğrencisiyle birlikte olarak kendince kimliğinden kopmak ister. Yaşadığı bu ilişkiden sonra Aysel, kendini insanlar arasına yerleştirecek bağlantıyı koparır. Aysel kimdir? En son ne zaman istediğini yapmış ya da düşünmüştür? Gerçekte kim olmak isterdi? Aysel, kimlik yitiminin yanı sıra Arendt'in de belirttiği gibi "dünya yitimi" yaşamaktadır. Anlamını, yerini kaybeden Aysel, her bireyin yapacağı gibi kaçacaktır. Kaçtığı yer ise sadece kendisi olmak istediği bir otel odasıdır. Deleuze, "kaçmak bir çeşit taşkınlıktır" (Akt. Hakverdi, 2015: 274) der. Aysel'in otel odasında ölmeye yatması ve ölümü beklemesi de kaçıştır ve Aysel'in içsel taşkınlığıdır. Aysel'in kaçışının sonucu ölümle sonuçlanmamış, tam tersine Aysel otel odasından farklı bir bilinçle çıkmıştır. Deleuze'nin sözleri bu noktada önem kazanır: "En büyük yanlışlık, tek yanlışlık, kaçış çizgisinin yaşamdan kaçışı içerdiğini sanmak olacaktır. Ama kaçmak tersine gerçek üretmek, yaşamı yaratmak, kendine bir mücadele silahı bulmaktır" (Hakverdi, 2015: 274). Yurtsuzluğunun acısını ölümle kaçarak dindirmek isteyen Aysel, beklediği ölüm gelmediğinde otel odasından yerini yurdunu bulma umuduyla çıkar.

3. Bir Kaçış Yolu: İntihar

Bireyin kendi hayatını sonlandırmak istemesi psikolojik anlamda kendini en dipte hissetmesidir. İntihar hayali kuran, kafasında kendi ölümünü düşünen birey duyulmak, anlaşılma istiyor olabileceği gibi hayata dair hiçbir beklentisi kalmamış da olabilir. Emile Durkhem, intihar üzerine derin bir araştırma yaptığı kitabında intiharı şöyle tanımlar: "Nasıl bir sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm edimine intihar denir. İntihar girişimi de böyle tanımlanan, fakat ölüm sonucu vermeyen edimdir" (Durkheim, 2013: 5). Durkheim, aynı eserinde eğer toplum bireyler üzerinde zihinsel baskı yapıyorsa intiharyapar akımların da bireysel bilinçlere işlediğini özellikle vurgular. Aysel'in yaşadığı bilinç durumu da budur. İçinde yaşadığı toplum zihnine baskı uyguladığından – ki bu baskı çocukluğundan süregelen bir baskıdır- bir süre sonra toplumun acısı bireyin acısına dönüşür. Aysel'in çocukluğunun geçtiği döneme bakıldığında Cumhuriyet modernleşmesinin hızının baş döndürücü olduğu ve bunun yarattığı şaşkınlığın bir süre sonra yerini çaresizliğe bıraktığı görülür. Aysel'in yaşadığı yurtsuzluğun, bu çaresizliğin toplumun ortak bilinçaltının bir yansımasıdır demek mümkündür. " Bir cinsin diğer cinsten üstün sayıldığı toplumlarda kişi sadece cinsel açıdan iğdiş edilmez yaşamın her alanında toplumsal açıdan, siyasi açıdan, kültürel açıdan, ekonomik açıdan kısacası bedeni ve beyniyle iğdiş edilebilmektedir" (Kurt, 2019: 51).

Aysel otel odasını tutarken, odaya gittiğinde, soyunup yatağa girdiğinde ölümü arzulamaktadır. Bu eylemleri bilinçli olarak gerçekleştirdiğinden intiharı düşünmüştür. Aysel ölmenin kendi kararı olması nedeniyle gururlanır. "Türkiye'nin ayrıcalıklı aydın kadını oluyorum yeniden. Ölümümü kendim seçmişim işte. Kendim için de ölüyorum... Devredip soylu nöbetimi" (Ağaoğlu, 2018: 121). Şimdiye dek her şeyi onun için başkaları düşündüğünden ölümü adına kendi karar vermesi bile Aysel'i

mutlu etmeye yeter. Fakat Aysel'in intiharını ilginç kılan Aysel'in ölmek için herhangi bir eylemde bulunmamasıdır. Yatağa uzanıp sadece ölümün kendisine gelmesini bekler. Ölme eylemini bilinçli olarak istemesi onu intihar olgusuna yaklaştırır fakat ölmek için kendine zarar vermemesi onun ölüm arzusunu farklı kılar. Bu noktada Masaryk'in "İntiharda ölümün hemen gerçekleşmesi gerekmez, kişi ölümü yavaş yavaş da arayabilir" düşüncesi ile "Davranışa aktif olarak katılmayabilir" düşüncesi Aysel'in ölme arzusunun niteliğini destekler (Taşdelen, 2006: 10). Aysel tüm engellere rağmen kendini yok sayma pahasına ilerlemeyi becermiş, fakat mutluluğu yakalayamamış biridir. Bu mutsuzlukta kadın olduğu için arka plana atılmasının, arada kalmışlığının, omuzlarına yüklediği ağır sorumlulukların büyük payı vardır.

Aysel, otel odasında ölmeyi bekledikçe daha da uyanır, ölmeyi bile beceremeyecek kadar geç kalmış olduğunun farkına varır: "Ölmek nedir? Ölmek, yaşamış olduğunu bilmeyi gerektiriyor" (Ağaoğlu 2018: 282). Aysel'de farklı bir uyanış yaratan da bu düşüncedir, çünkü şimdiye dek yaşamadığının farkındadır. Başkalarının istekleri, başkalarının fikirleri doğrultusunda yaşamış, kendisi için hiçbir şey yapmamıştır.

Sonuç

İnsanın hesaba katılmadığı tüm gelişimlerde, ilerlemelerde bir süre sonra problemler baş göstermektedir. Erken Cumhuriyet modernleşmesinde, geleneksel ataerkil yapı yerine kadınların kamusal alana çıkmasını önceleyen ve cinsiyetler arası farklı bir modeli öngören modern bir ataerkillik ön plandadır. *Ölmeye Yatmak* romanının kahramanları, Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'de eğitim görmüş, II. Dünya Savaşı'nın ekonomik ve siyasi sıkıntılarını görmüş bireylerdir. Dönemin ideolojileri de ortak hayatı paylaşan insanları birbirinden ayırmaya zorlamış, aynı evin içinde farklı düşünceye sahip insanlar bir arada yaşayamaz

duruma gelmiştir. Zihinlerde oluşan kutuplaşma bir süre sonra kamusal alanda da görülünce çatışmaların genişlemesi ve derinleşmesi kaçınılmaz olmuş, insanlar neye, kime inanacağını şaşırır duruma gelmişlerdir.

Adalet Ağaoğlu'nun Aysel'i, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yazarların kadın karakterlerinden farklıdır. İlk dönem kadın karakterlerden bazıları daha çok Batılılaşma ile ahlaki çöküntüye uğramış kadınlardır. Yazarları da içinde buldukları koşullara ve onları bu çöküntüye götüren sebeplere göre bu kadın karakterlerin arkasında ya da karşısında durmayı seçerler, amaçları ahlaki çöküntü yaşayan kadınları ve toplumu eleştirmektir. Adalet Ağaoğlu ise Aysel'i eleştirmez, o yarattığı kadın tipinin arkasındadır. Aysel'i ahlaki yönden eleştirmediği gibi onun yurtsuz kalmasına neden olan olayları ve kişileri eleştirmeyi tercih eder. Aysel'in yaşadığı kimliksizliğin temelini çocukluğundan başlayarak ele almak gerekir, çünkü Aysel küçük bir kız çocuğuyken yok sayıldığı bir zaman diliminde var olma çabası vermiştir. Babası, ağabeyi, erkek arkadaşları, hatta annesiyle en yakın kız arkadaşları bile Aysel'in bu çabanın ve sorumluluğun altında nasıl ezildiğinin farkına varmamışlardır. Kendini ispat ettiği dönemde de Aysel, aydın kadın kimliği ile peşinden koştuğu ülkü ve dayatılan ideolojinin örtüşmediğini acıyla fark eder ve bu farkındalık onda yurtsuzluk hissini daha da derinleştirir. Çocukluğundaki yurtsuzluk Aysel'de zamanla dilde, düşüncede, evlilikte/cinsellikte/kadınlıkta yurtsuzluk olarak kendini gösterecek ve Aysel eşikte kalmaktan kurtulmak adına ölmeye yatacaktır. Eşiği ancak ölümle atlayabileceğine inanan Aysel için tuttuğu otel odası, arındığı ve dönüşerek ayrıldığı eşiğin kendisi olacaktır.

Romanın kadın kahramanı Aysel; neye, kime inanacağını şaşırarak, o dönemin arada kalmış neslini temsil etmektedir. Aysel'in kimlik arayışını yurtsuzluk kavramıyla ele aldığımız çalışmamızda Aysel'in çocukluk çağında da genç kızlık döneminde de kendini her daim yurtsuz hissettiğinin altını çizdik. Çocukluğundan gelen

bu yurtsuzluk hissi aydın bir kadın olduğunda da peşini bırakmaz. Çocuk Aysel, çağdaş Türkiye idealine tutunarak yurtsuzluğunun üstünü kapatmaya çalışmışsa da aydın bir kadın olarak Aysel istese de bu yokluk hissini bastıramaz. Romanın sonunda ölmeyi beklediği odadan dönüşerek çıkan Aysel, kendini ve neslini saksı çamı olarak niteler. Olması gerektiği yerde olmayan, toprağını yadırgayan, zorla bir yerlere yerleştirilen neslini anlatır. Her şeyde haklı ve doğru olmaktan vazgeçerek, saksını çatlatarak gerçek toprağıyla bütünleşmek isteyerek otel odasından ayrılır. Çocukluğunu hiç yaşayamamış Aysel'i yeniden büyötmek ister.

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet (2018). *Ölmeye Yatmak*. (9.Bs.) İstanbul: Everest.

Ağca, Ümran (2003). "Aysel'in Trajedisi ya da Ölmeye Yatmak Romanında Aydın Kadın Bunalımı", *Kadın/Woman 2000 Kadın Araştırmaları Dergisi*. Cilt:4, Sayı:2.

Akay, Ali (1996). "Felsefe Nedir Üzerine, Yersizyurdsuzlaşma Üzerine", *Gilles Deleuze Özel Sayısı, Toplumbilim Dergisi*. Kasım, Sayı 5.

Bozok, Mehmet (2018). "Türkiye'de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık", *Fe dergi Feminist Eleştiri*. 10, Sayı: 2.

Budan, Yılmaz Cem (2014). "Cumhuriyet İdeolojisi Karşısında Aydın Kimliğini Tutunamayanlar ve Ölmeye Yatmak Üzerinden Yorumlamak", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Sayı: 12.

Dönmez, Elmas (2018). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda Kadın Temsilleri ve Kimlik Sorunları Bağlamında Bir Varoluş Mücadelesi: Ölmeye Yatmak". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.

Durkheim, Emile (2013). *İntihar*. İstanbul: Pozitif.

Ergil, D. (1980) "Yabancılaşma Teorisine Klasik Öğretiler", *Birikim Dergisi*. 50/51, s. 44-51.

Erkoç Şahap ve Artvinli Fatih (2011). "Yabancılaşmak mı Delirmek mi?", *Psikeart Dergi*. Sayı: 17. S. 7-11.

Erten, Didem (2004). "Virginia Woolf'un Mrs. Dalloway ve Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Eserlerinde Toplumsal Gerçekçiliğin Yansıması Olarak Ölümün Kişisel Temsilleri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İzmir.

Eyüboğlu, Ercan (1998). "Dar Zamanlar Cumhuriyetinde Ölmeye Yatmak" . *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*. Ed. Artun Ünsal. İstanbul: Tarih Vakfı.

Hakverdi, Gamze (2015). "Gitmeden Göçmek: Bir Fotoğrafçının Düşündürdükleri Üzerine", *Moment Dergi*.2(1), 224-241.

İleri, Selim (1978). "Aysel Kendini Arıyor", *Çağdaşlık Sorunları*. İstanbul: Günebakan.

Kılıç, Yavuz (2009). "Hannah Arendt'te Yurtsuzluk Fenomeni", *Kaygı*. 12. S.147- 158.

Kiraz, S. (2015). "Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma", *Mavi Atlas*. 5: 126-147.

Kurt, Funda (2019). "William Faulkner'ın Döşegimde Ölürken Romanı ile Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanının Psikanalitik Kuram Açısından İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Mersin.

Sumbaş, A. (2017). "Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanı Üzerinden Türk Modernleşmesinin Kadın İmgesinin Eleştirisi", *Mülkiye Dergisi*. 41(2), s.3-29.

Sürgit, Büşra (2014). " Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanında Eğitsel Sorunlar ve Öğretmen İmgesi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. Sayı: 4.

Tanpınar, Ahmet (2005). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergay Yayınları.

Taşdelen, Murat (2006). "İnanç Açısından İntihar". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Woolf, Virginia (2018). *Kendine Ait Bir Oda*. İstanbul: İletişim.

Yavuz, Hilmi (1977). "Ölmeye Yatmak ve Kadının Özgürlüğü", *Roman Kavramı ve Türk Romanı*. Ankara: Bilgi.

Yavuz, Hilmi (1999). *Yazın, Dil ve Sanat*. İstanbul: Boyut.